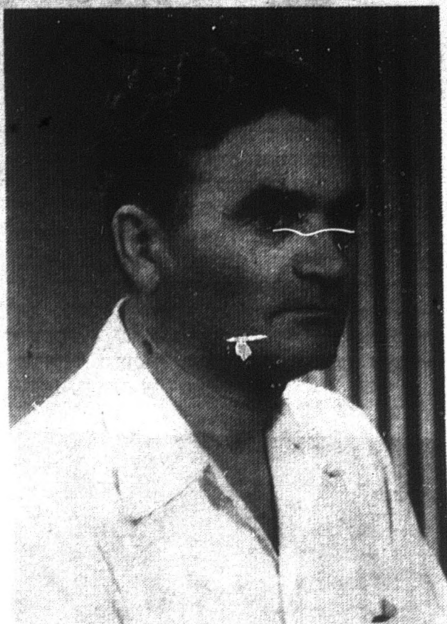

משורר

לזכר חיים רבינוב

מאריך

חיים רבינוב

היה פעיל בקרב קבוצות ההכשרה החלוציות, התקרב במיוחד לשומר הצעיר, ויחד עם זאת לימד בבית הספר הספרדי שהיה קיים אז בבית רומניה. ספרו הראשון, חוברת שירים לילדים בשם "ברכות לבנות", יצא לאור ב־1942 בברוקלין. הוא עלה לארץ־ישראל ב־1944. בארץ החל לפרסם משיריו ומאמריו, ב"דבר", "על המשמר", "הצופה", "מאזנים" ועוד. גם כאן התפרנס מזרואה, אך היה מרבה לנרד בקיבוצים, שם היה מרצה וקורא משיריו, שבחם "גילה את אהדות העולם הקדושה עם עולם הטבע ועולם האנושות", דכרי בתו חנה רבינוב־בכרך, בחוברת מיוחדת שכתבה לזכר אביה.

אם גם בישראל הוא נשאר "זאב בודד", הרי זה בשל אופיו. רבינוב לא השתייך מעולם לקבוצות ספרותיות, לזרמים ולקליקות, לא דרש רבר מאחרים, אך תבע הרבה מעצמו. לרוב לא היה מסיק רצון מן הדברים שיצאו מתחת ידו, היה חוזר ומתקן, חוזר ומשכתב, ורק לעיתים חרוקות היה מחליט למסור אותם לרופס. זוכר אני את הפועמי האקראיות במערכת. היה מופיע, מוסיף בלי אומר ודברים את כתב־היד שהביא עמו, נעלם כמהירות כלעומת שבא, וממתין בסבלנות שדבריו יופיעו בעתון, בלי להפעיל לחצים.

יאסי, בירת מולדאוויא, היתה בראשית המאה הזאת עיר ואם בישראל. חיו בה כמה רבבות יהודים, אחרים מהם בני־המקום מזה רדוות, ורבים מהם מהגרים מפולין, גליציה המזרחית ורוסיה. הם היו עוברים את הגבול, אם מחמת תגישות מהן סבלו במקומותיהם ואם מחשש שמא יילקחו לשרת כצבא. ביאסי ובעיירות מולדאוויא האחרות הם מצאו פרנסה ורגיעה יחסית מצרותיהם. הם הביאו עמם את צורות חייהם ממקומות מוצאם. גם כאן נחלקו היהודים בין חסידי רח"ץ, טריגורה או פהזש, היו שומרים אמונים לקלוזים שלהם, ואף אם לא היו בנייהם רבים שהיו גדולים בתורה ומופלגים בהשכלה יהודית וכללית, דבר אחר ייאמר לשבחם: הם שמרו על ערכי המסורת, על מנהגי הדת, ובניגוד ליהודי רומניה גופא (מגטניה), רחוק מהתגבולות. מבין האישים היהודים שישבו ביאסי פרק־זמן מסוים או קשרו גחלים עם העיר הזאת, מזכירים את יעקב פסנתר, ההיסטוריון הראשון של יהודי רומניה, את אברהם גולדפארן, אבי התיאטרון היהודי, שהעלה את הצגותיו בתיאטרון "פומל וורדה" (העץ היחוק), ואגרטטה שלו מוצבת עד עצם היום הזה כאחת מכיכרות יאסי, ופרשן התנ"ך הנודע, מלבי"ם.

עיר זו לא היתה מרכז של ספרות עברית. סופרי יידיש אחרים חיו בה, ובניהם גם איציק מאנגער, שעשה בה כמה שנים, אך עברית לא כתב שם איש פרט לחיים רבינוב. הוא היה "זאב בודד" משחר נעוריו, וזכה נשאר עד סוף ימיו. חיים רבינוב נפטר בכפר סבא בראשית אוקטובר 1989. רבר מתו לא זכה אפילו לציחן במוספים הספרותיים. רק לפני שבועיים נערך בבית סטרינובסקי ערב לזכרו. הקוראים הצעירים אינם יודעים עליו דבר חצי רבר. אולם, מכיון ומוקדחי מטיבים לדעת, כי הוא התחיל לנו במשך למעלה מחמשים שנה יצירה שירית חשובה, הראייה להכרה ולעיון.

חיים רבינוב נולד ב־1914 בכפר קטן ליד יאסי, לאביו הרב מנשה, רבה של רייקנן. הוא החל לכתוב שירים בעברית בנעוריו, אך לא ראה לפירסומם. רק בתחילת שנות השלושים, כאשר המשורר שמאי פינסקי עשה ברומניה בשליחות קרן היסוד, ראה את שיריו שנמסרו לידיו עלי־יד אחד מידידיו של רבינוב, ורד תיודו, החליט לשגרם למערכת "העולם", שבועונה של ההסתדרות הציונית, שהיה מופיע בלונדון, ומאו נתפרסמו שם שירי רבינוב במשך כמה שנים. פרט לזאת, הפיעו שיריו גם בכמה כתב־אונים וקבצים עבריים שהופיעו בנסרביה ("פרודות" ועוד). בשנות מלחמת העולם השנייה חי רבינוב בברוקלין,

זאב בודד

נפח חזן ומתנצל
הילל - ולב דמי ראים
איו שכעתים ישור
נצכי הדרך לאלהים.

לפי שכל דמעה נתנא
הסוד לחסד תבואה,
לכן גם הירח בא
להיות דמעה בין דמעות.

כשיר אדו, "למנצח על הגנב", כורך המשורר שורות מפרידו של ר' זרחיה מברצלונה לפסוק מספר משלי עם המציאות בתזמנו. הפואטיקה שלו משתתת על האמונה ברבך ההמשכיות ההכרחית: הדרך הצעיר ממשיך את דורות אבותיו, אפילו כשאינו מודע לכך.

אין פלא, איפוא, שבשירי חיים רבינון נמצא הדים גלויים וסמויים לניגון החסידי (ניגון הוא מגע של הילים / להפשל בין רמי ודמעות, / רגעים ההווים מסעות / באינוסף החולם צלילים). גם החיפוש המתמיד מאירי יסודות המוגדרים אצלו כ"יוז", "הדר", "תפילה", "קדושה", מעידים על שאיפתו להתמזגות יסוד השירה המורדני עם ממד הקדושה העתיק, ההווי הארצישראלי החוש עם יסודות המסורת.

כאמור, חיים רבינון לא זכה בחייו להוקרה שהיה ראוי לה. פרסים ספרותיים וכיכורים אחרים לא נפלו בחלקו, ואף הביקורת לא פינקה אותו. אוכיר רק שניים שגילו אל שירתו יחס חם ואוהד. האחד, יעקב רבי נאף הוא יליד יאסי, צעיר מרבינון בשששבע שנים, ידע לעמוד על מדינה מיוחדת במינה זו של ישן וחוש, כמאמרו "שירה של ה'": "שתי הממשויות ררות יחד ומפולשות זו לזו. הגיב המשתמע לכמה פנים הוא ממשות לעצמה ולא רק 'כלירכב' להסיע בו מהשגות וחזויות. מאידך גיסא, העולם, הארמה, האדם - חזורים לממשותם, ושתי הממשויות מאירות זו את זו והן משל ונמשל זו לזו" (1966). והשני, יצחק ארצי, נדרש לאותו עניין עצמו, כמאמר שפירסם ב"מעריב" כ" 1967, בו הוא נדרש במיוחד לחסיבה השירית "שבת", שבספרו של רבינון, "ימי הארמה", חטיבה שארצי ראה בה את נקדת-המוקד שבשירתו - "השירה היא השבת של חייו". אף הוא התייחס לאותו מיוזג של ישן וחדש: "כשיריו מנסה רבינון לנצל את האמצעים המורדניים של השירה ולהלביש אותם בלבוש של 'נצח ישראל'. הסכניקה שלו מבוססת על דימויים מסורתיים, תנ"כיים או תלמודיים, ועל שילובם בנושא השיר".

ואכן, בחטיבה השירית הנזכרת, הכל זורם לתוך אותו באפיק; זכרי הילדות, האמת הפנימית של המשורר ("אבא, מי יתן לי ובורדי / כמון אתהלך עם מזמורי"), היחס העמוק הבלתי אמצעי לתנ"ך ולבסוף, כסיכום כולל, אותה שאיפה להביא לידי מיוזג המסורת עם ההווי החדש בארץ ישראל: "זגאון ירדן ותרמונים / תיקך לך מזכרת, / כי כמותם בעליונים, / הכתר בתפארת."

בלי לשגר תזכורות. עם זאת, היה אדם בעל עקרונות ברורים ונוקשים. כאשר סבר כי גילה סטייה כלשהי מגורמת המוסר וההגינות המסובלות עליו, היה מוקיר בלתי מאותו מקום ומסרב להישתות אף להצעות הנדיבות ביותר. היו כמגירותיו עשרות שנים מתורגמים מיצירותיהם של סופרים יהודים שכתבו רומנטית. חלק מהם מסר לפירסום ב"דף לספרות" זה, אך מנע את הוצאתם בצורת ספר, משום שסבר, כי יהיה בכך משום פגם מוסרי מסוים.

פרט לשיריו שלו (שלימים כונסו בארבעה ספרים: "ימי הארמה", 1966: "קדוש ה'", סונטה ושיר: "מאזני מאויים"; "הלקישי שיר", 1987) פירסם רבינון במשך השנים מסות ומאמרי רבים על סופרים ערבים (פכמן, שלונסקי, החו, סרו, לאה גולדברג ואחרים), אך בעיקר הידבה בכתוב על היוצרים בייריש (מאגנער, אופטושו, מארקיס, ברגלסון, הלר ואחרים). מאמריו לא היו רברי ביקורת מקצועית, כי אם רשימות אימפרסיוניסטיות, אסוציאטיביות, אך הכל נשען על אדני בקיאות ורדע רב בכתבי הסופרים הנודנים.

שירתו של רבינון עצמו אינה ניתנת בקלות למיון ולסיווג. היה בה משוך מאותו הייחוד הבלתי-רנפס בנוסחאות שאיפיו את אישיותו. אין זו יצירה השייכת לזרם ספרותי מוגדר או לסגנון כתיבה מסוים. כעיקרה זוהי שירה פנתאיסטית, המביעה תחושת אדם-משורר בתוך היקום, החותרת למתן ביטוי להתמזגות עם יסודי עולם וטבע, כאילו ביקש לומר בה, שעתיקותם של יסודי-עולם מתחדשת בכל דור ודור וכי אין חדש תחת השמש. אותות המסלול הביזרפי האישי שלו ניכרים במיוזג זה של יסודות חסידיים-מסיטיים עם דימויים מורדניסטיים:

צפת

כלסאלי נגון עתים
עולה ומתפשל שבילה:
אני הולך לי ופעתיק
את שיר הדמי והתוהלה.

בכל אשנב חרבים
נצף ירח של תנונה:
על מה ירד הוא משחקים
מפיהליל עוד לא הדר.

על סתיוצות בכי דודך
ויצו בזכות הבכי לחיות:
יצא זמן והוא כורך
את הירח בכיבו.